

Suhopolje – Kliškovac, rezultati istraživanja 2007.

Suhopolje – Kliškovac. Results of excavations in 2007

Željko Tomičić
Kristina Jelinčić
Mirela Pavličić
Gordana Mahović

Primljeno/Received: 28. 02. 2008
Prihvaćeno/Accepted: 02. 04. 2008

U razdoblju između 16. i 31. kolovoza 2007. obavljeno je arheološko istraživanje na lokalitetu Suhopolje – Kliškovac, općina Suhopolje, Virovitičko-podavska županija. Nastavilo se s istraživanjem prošlogodišnje sonde u kojoj su otkriveni srednjovjekovni grobovi i arhitektura te se ta sonda proširila prema istoku, gdje se očekivao nastavak srednjovjekovne građevine. Sukladno očekivanjima, pronađen je još jedan zid i definirani su novi grobovi. Istraženo je 15 novih grobnih cjelina, pa ih je time ukupno od početka istraživanja 2005. godine definirano 60.

Ključne riječi: srednji vijek, Bijelo brdo, arhitektura, crkva, groblje na redove, Suhopolje, Kliškovac, naselje
Key words: Middle Ages, Bijelo brdo, architecture, church, cemetery, Suhopolje, Kliškovac, settlement

U okviru znanstvenog projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske "Srednjovjekovno arheološko naslijeđe Hrvatske (5-16. st.)" kojega je voditelj prof. dr. sc. Željko Tomičić, provedeno je sustavno arheološko istraživanje na lokalitetu Suhopolje – Kliškovac. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture, Zaklada HAZU-a i Poglavarstvo općine Suhopolje, pružili su financijsku potporu ovogodišnjem istraživanju.

Istraživanje je provedeno od 16. do 31. kolovoza 2007. na temelju dozvole Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela Požega (klasa: UP/I-612-08/07-08/2025, Urbroj: 532-04-11/1-07-05 od 6. kolovoza 2007). Na kraju istraživanja istražene sonde su zaštićene najlonom, prekrivene pijeskom i zemljom.

U istraživanju je, osim voditelja projekta i istraživanja prof. dr. sc. Željka Tomičića iz Instituta za arheologiju, sudjelovala mr. sc. Kristina Jelinčić, stručna suradnica – dokumentaristica. Članove stručne ekipe također su činili i: mr. sc. Mario Novak, znanstveni novak Odjela za arheologiju HAZU-a, diplomirane arheologinje Gordana Mahović, Mirela Pavličić i Maja Pasarić te studenti Denis Blažević (Odsjek arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i Igor Mudrić (Odsjek arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zadru). Antropološki ostaci upućeni su na stručnu antropološku obradu dr. sc. Mariju Šlausu i mr. sc. Mariju Novaku na Odjel za arheologiju HAZU-a. Metalni nalazi su upućeni na postupak konzervacije, a uzorci kostiju na C14 analizu.

Lokalitet Kliškovac nalazi se jugozapadno od središta Suhopolja, na koničnom brežuljku koji je presječen iskopom usjeka za željezničku prugu u 19. st. (Tomičić 1997, 73; Tomičić, Jelinčić 2006a, 74; Tomičić, Jelinčić 2006b, 40). Položaj, odabran za istraživanje (2005-2007), nalazi se na najvišoj koti, odmah do željezničke pruge s njezine sjeverne strane.

Ovogodišnje iskopavanje nastavilo se na istraživanje sonde iz 2006. godine, kada je otkrivena srednjovjekovna arhitektura za koju se pretpostavlja da bi mogla biti crkva i srednjovjekovno groblje iz 13. i 14. st. (Tomičić, Jelinčić 2007, 38 – 44). Istočno od sonde iz 2006. godine proširen je iskop na susjedni kvadrant, gdje se očekivao nastavak otkrivene srednjovjekovne građevine – istočni zid prostorije i novi grobovi.

U ovim istraživanjima definirane su 72 nove stratigrafske jedinice, 8 posebnih nalaza, 38 uzoraka, izrađeno je 27 crteža, 950 digitalnih fotografija i izrađena su 3 dijafilma. Ukupna površina koja je zahvaćena ovogodišnjim iskopavanjem iznosi 50 m², a istraživalo se u dva kvadranta L 4 i M 4.

Građevina koja je otkrivena u ovoj fazi ima jednu pravokutnu prostoriju, dimenzija 5,5 x 5 m (I – Z x S – J), uključu-

jući debljinu zidova. Zidovi su postavljeni u pravcu sjever - jug i pružaju se dalje prema jugu, zatvarajući još jednu prostoriju. Međutim, iskopom usjeka za prugu ta je prostorija uništena i nemoguće je znati njezin izgled kao i građevine u pravcu juga. Zidovi građevine nisu u potpunosti očuvani, naime, mjestimice je očuvan samo njihov negativ, ispunjen lomljenim ulomcima opeke od koje je građen objekt. U zapuni ukopa negativa zidova pronađena je i veća količina kovanih željeznih čavala i srednjovjekovne keramike. Temelji zidova su građeni na način da su opeke, dimenzija 12 x 7 x 24,9 cm s manjim odstupanjima, slagane jedna pored druge, a na njih je nanesen debeli sloj nabite gline. Sami zidovi su građeni od opeka istih dimenzija, ali za razliku od temelja nisu vezani glinom nego skromnim nanosima žute pjeskovite žbuke. Za približno vremensko određivanje ovog objekta potreban je nastavak istraživanja i dobivanje kompletnog tlocrta (koliko bude moguće, s obzirom na činjenicu da je željeznička pruga uništila dio objekta). Također, radi datiranja objekta i određivanja trajanja groblja, uzorci kostiju iz grobova su poslani na analizu metodom C14.

Unutar objekta pronađeno je i istraženo 11 grobova (unutar pravokutne prostorije), a definirano je još 8 novih zapuna. U južnoj prostoriji, presječnoj prugom, na površini koja je očuvana, istražena su 3 groba i definirana je jedna zapuna. Zbog razmjerno male količine grobova na površini oko 14 m², vjerojatno je da je ovaj objekt crkva u kojoj su pokapani kler i stanovnici obližnjeg naselja višeg statusa. U prilog toj tezi bio bi i toponim Kliškovac (klisa – crkva, grč: ecclesia, tur. kilissa), (Tomičić 1997, 73, 76; Tomičić, Jelinčić 2006, 40).

Godine 2007. istraženo je 15 grobova, 10 unutar objekta, a 5 zapadno od njega. Definirano je 8 novih zapuna grobova unutar objekta i 10 izvan nje. Nove 4 zapune nalaze se ispod negativa istočnog zida prostorije, tj. stariji su od njega i građevine.

U dva groba bile su ukopane po dvije osobe, u tri slučaja nije moguće odrediti starost, a od antropoloških ostataka gdje je to bilo moguće utvrditi, može se reći da je među istraženim grobovima 7 žena, 5 muškaraca i dvoje djece.

Grob 36. Radi se o grobu pokojnika koji je preminuo u dobi između 45. i 50. godine. Pokojnik ima tragove blagoga degenerativnog osteoartritisa, a ukopan je u trenutku kada je objekt bio korišten. Zapadni dio groba je poremećen mladim ukopom.

Grob 37. poremećen je pa zbog toga nije moguće odrediti spol i starost pokojnika, a pronađen je unutar objekta.

Grob 39. To je grob pokojnice preminule u starosti između 35. i 45. godine i vjerojatno je ukopan za vrijeme korištenja objekta.

Plan 1. Situacijski plan. Tlocrt građevine i položaj grobova otkrivenih od 2005.-2007.

Site map 1. Situation plan. Ground plan of the building and position of graves discovered in 2005-2007

Slika 1. Pogled sa sjeverozapada na građevinu u kvadrantu L 4 i pravokutnu prostoriju.

Fig. 1. View from the north-west on the structure in quadrant L4 and the rectangular room

Grob 40. je stariji od objekta i presječen je njegovim zapadnim zidom na istočnom dijelu grobne rake kod prstiju nogu pokojnika. Radi se o grobu pokojnice preminule između 30. i 35. godine života. Grob se nalazi s vanjske zapadne strane objekta.

Grob 41. je stariji od objekta i presječen je zapadnim zidom u predjelu donjeg dijela natkoljenice. Grob je pripadao pokojnici preminuloj između 30. i 35. godine života. Nalazi se zapadno od objekta. Na kostima glave pronađeni su tragovi posjekotina koje su ujedno i uzrok smrti pokojnice.

Grob 42. nalazi se u sjeverozapadnom dijelu sonde, a pronađen je i istražen samo dio rake groba.

Grob 44. stariji je od objekta, tj. pokojnik je presječen na predjelu trbuha zapadnim zidom, a grob se nalazi unutar objekta, u sjeverozapadnom dijelu pravokutne prostorije. Pokojnik je preminuo u dobi između 35. i 40. godine života.

Grob 46. se nalazi unutar objekta i stariji je od njega, a presječen je zapadnim zidom. Radi se o grobu ženske osobe preminule u dobi između 20. i 25. godine života.

Grob 48. je presječen zapadnim zidom i nalazi se unutar pravokutne prostorije.

Grob 49. U ovom dvostrukom grobu pokopani su odrasli muškarac (preminuo između 25. i 35. godine života) i dijete (starosti između 5 – 10 godina). Ukop se nalazi u južnoj prostoriji i presječen je njezinim sjevernim zidom.

Grob 50. Radi se o ukopu s dislociranim kostima dvije pokojnice. Ukop se nalazi zapadno od zapadnog zida objekta. Jedna pokojnica je imala između 18 i 20 godina u trenutku smrti, a druga između 35 i 45 godina. Na kostima su pronađeni ostaci blagoga degenerativnog osteoartritisa.

Grob 51. je presječen mladim grobovima i negativom zida, a loše je i ušćivan.

Grob 52. je stariji od objekta i nalazi se unutar njega. Presječen je negativom za istočni zid na samom rubu grobne rake kod prstiju pokojnice. Ona je preminula u dobi između 35. i 40. godine života. U grobu je pronađena željezna pojasna kopča na spoju desne natkoljenice i zdjelice. Od patoloških promjena uočeni su bagri umjereni degenerativni osteoartritis.

Grob 53. To je grob muškarca preminulog između 55. i 60. godine. Stariji je od objekta i nalazi se zapadno od njega.

Grob 60. je dječji. Ukopan je unutar pravokutne prostorije i stariji je od objekta.

Pokretnu građu najvećim dijelom čine nalazi srednjovjekovne keramike. Radi se o ulomcima posuda razvijenih oboda i ulomcima posuda ukrašenih vodoravnim urezanim linijama, ukrasu izvedenim kotačićem i valovnicama. Neki ulomci imaju urezane vodoravne linije i valovnicu. Nekoliko ulomaka ukrašeno je crvenim slikanjem na bijeloj podlozi, a ukrasi se sastoje od geometrijskih motiva. Radi se o ulomcima koji se mogu datirati u kraj 13. i u prvu polovinu 14. stoljeća¹.

Slika 2. Grob 44 koji je presječen zapadnim zidom građevine.

Fig. 2. Grave 44, cut through by the western wall of the building

Osim keramike u zapuni negativa ukopanog zida pronađena je i veća količina kovanih željeznih čavala.

U ženskom grobu 52, na spoju desnog femura i zdjelice pronađena je željezna pojasna kopča kružnog oblika. U sloju u kojem su ukopani grobovi pronađena je i jedna brončana gotička kopča.

Od metalnih predmeta zanimljiv je i željezni ključ, koji je vjerojatno služio za zatvaranje škrinje. U sloju je pronađena i željezna srednjovjekovna strelica s trnom za nasad i srebrni srednjovjekovni novac.

Dosadašnja istraživanja i analize pokazale su da se na lokalitetu Suhopolje – Kliškovac nalazi srednjovjekovno groblje koje datira u 13. i 14. stoljeće.

Ispod najmlađih grobova na Kliškovcu iz 14. i kraja 13. stoljeća, nalaze se grobovi s perimortalnim ozljedama (posjekotinama). Vjerojatno se radi o masovnom stradanju, moguće vezanom uz Tatarsku provalu 1242. godine. Iznad tih grobova prisutan je ne mali broj ukopa, pa je za pretpostaviti kako je naselje, čiji su stanovnici ovdje pokopani, nastavilo sa životom i nakon tih provala.

Ulomci keramike u slojevima iznad grobova su vrlo česti na Kliškovcu, a u zapunama grobova i u sloju u kojem su grobovi ukopani vrlo su rijetki i uglavnom ih nema. Ti ulomci pripadaju posudama koje se mogu datirati u kraj 13. i prvu polovinu 14. st., odnosno vremenski odgovaraju postojanju groblja. Ipak, nalaze se stratigrafski iznad grobova, što znači da su mlađi od njih. Također, nalaze se u zapuni negativa zidova objekta zajedno s lomljenom i paljenom opekom i nagorjelim čavlima. Veća količina srednjovjekovne keramike 13. i 14. st. upućuje na postojanje naselja tog vremena. Rekognosciranjem je utvrđeno da se na oranicama do položaja groblja, prema kućama na mjestu gdje teren blago pada, nalaze tragovi nastambi s većom količinom ulomaka keramike, ostacima kućnog maza i lijepa² (Tomičić 1997, 73; Tkalčec, Ložnjak 2000, 89).

Za razjašnjavanje odnosa naselja koje je postojalo u neposrednoj blizini i groblja te vjerojatno crkve na položaju Kliškovac, ipak su potrebna daljnja istraživanja koja će razjasniti trajanje i odnos groblja, objekta na groblju (crkve?) i naselja. Grob 44 presječen je zapadnim zidom crkve. C 14 metodom datira se u kraj 13. st. što znači da je objekt mlađi od 13. st. Za objekt je moguće da je stradao u požaru, a tome u prilog ide velika količina spaljene i deformirane opeke u zapunama negativa ukopa, nastalih razgradnjom zidova i u sloju iznad grobova te u jamama s ugljenom i nagorjelim čavlima unutar objekta, a koje su ujedno i presjele najmlađe grobove.

Rezultati analiza i nastavak istraživanja donijet će i više činjenica, a time i vjerniju interpretaciju nalazišta te rane povijesti Suhopolja. Daljnja istraživanja na lokalitetu su prijeko potrebna da bi se vidjelo kada počinje pokopavanje na lokalitetu i kako bi se razjasnio karakter i razvoj srednjovjekovne građevine, te postoji li raniji objekt, zatim treba definirati točan položaj naselja, njegovo rasprostiranje i trajanje.

1 Zahvaljujemo kolegicama dr. sc. Tajani Sekelj Ivančan i mr. sc. Tatjani Tkalčec te Gordani Mahović iz Instituta za arheologiju na pomoći oko datiranja keramike.

2 Korištena je dokumentacija Instituta za arheologiju nastala rekognosciranjem općine Suhopolje.

Literatura

- Šlaus M., 2007, Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Zvonimirovo – Pjeskana i Suhopolje – Kliškovac (stručni izvještaj), Zagreb, 2007.
- Tomičić Ž., 1997, Zvonimirovo i Josipovo, groblja starohrvatskog doba u Virovitičko – podravskoj županiji, Zagreb – Virovitica
- Tkalčec T., Ložnjak D., 2000, Obilazak terena – Općina Suhopolje u Virovitičko – podravskoj županiji, Obavijesti HAD-a 32, 3, Zagreb, 88 – 92.
- Tomičić Ž., Jelinčić K., 2006a, Suhopolje – Kliškovac, HAG 2, Zagreb, 74 – 75.
- Tomičić Ž., Jelinčić K., 2006b, Suhopolje – Kliškovac. Rezultati istraživanja 2005. AIA II, Zagreb, 40 – 47.
- Tomičić Ž., Jelinčić K., 2007, Suhopolje – Kliškovac. Rezultati istraživanja 2006. AIA III, Zagreb, 38 – 44.

Summary

From 16 to 31 August 2007, systematic archaeological excavations were conducted at the Suhopolje-Kliškovac site, which was the third year of excavation of this site, part of a research project of the Croatian Ministry of Science, Education and Sports entitled "Medieval Archaeological Heritage of Croatia (15th-16th Centuries)", headed by Professor Željko Tomičić, Ph.D. Financing of this year's excavation was provided by the Ministry of Science, Education and Sports, the Ministry of Culture, the Foundation of the Croatian Academy of Arts and Sciences and the Suhopolje Municipality.

Excavation continued in the trial trench opened in 2006, in which researchers found a medieval cemetery from the thirteenth and fourteenth centuries and architecture which is currently presumed to be a church. East of this trial trench, a new one was opened at a location where the architecture and cemetery are expected to continue.

Excavations confirmed this hypothesis, and another wall was found, thus forming a small rectangular room. Another room was observed to the east of this room, which, however, was destroyed during construction of railway tracks in the nineteenth century. Inside and outside the building, 15 graves were explored, some of which are older than the building. New backfills of the graves were defined and they will be explored next year.

Several fragments of medieval pottery from the end of the thirteenth and first half of the fourteenth century, forged iron nails, a bronze Gothic buckle, a medieval iron arrowhead with a tang for fastening, medieval silver coins and an iron key were found in the layers above the graves and in the negative of the newly discovered wall.

An unusually large quantity of pottery from the thirteenth and fourteenth centuries in the cemetery itself indicates that the settlement which formed a whole with the cemetery was in its immediate vicinity. This is confirmed by the results of field survey, wherein a large quantity of pottery, and house daub on the ground signifying the remains of dwellings were found in the plough-fields east of the cemetery.

Precisely when this site began to be used as a cemetery is still not known, because under the oldest graves new backfills were defined which remain to be explored. Likewise, the settlement is only discussed on the basis of surface finds. Research into this site will continue so as to clarify the picture of the early history of Suhopolje, the settlement and the cemetery.